

До спеціалізованої вченої ради ДФ
26.007.085 Національної академії
внутрішніх справ
03035, м. Київ, пл. Солом'янська, пл. 1

ВІДГУК

офіційного опонента доктора філософських наук, кандидата юридичних наук, професора Фатхутдінової Олени Василівни на дисертацію Гусяк Марії Павлівни на тему «Статути як джерело права: порівняльно-правове дослідження», подану на здобуття ступеня доктора філософії у галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дисертації. У сучасний період державотворення і правотворення в Україні спостерігаємо активне реформування національної правової системи, організації та діяльності системи органів публічної влади, гармонізації законодавства України з існуючими міжнародними і європейськими правовими стандартами. Відповідні процеси характерні не тільки для України, а й для багатьох інших зарубіжних демократичних держав. Це супроводжується відходом від позитивістської теорії праворозуміння і пострадянської правосвідомості у системі джерел права.

Не дивлячись на їх ґрунтовне вивчення в останні роки у вітчизняній юридичній науці, у тому числі на рівні дисертаційних та інших монографічних досліджень, дана тематика залишається актуальною. У даному дослідженні фактично вперше комплексно і багатогранно проаналізовано один з видів джерел права, а саме – статути. Безумовно, це особливе джерело, що відзначається різноманітною соціально-правовою природою, з огляду, насамперед, на тип правової сім'ї, правову систему, історичні і національні звичаї, правові традиції тощо.

На попередніх історичних етапах статути приймалися і діяли переважно на локальному рівні, закріплювали правовий статус міст та інших населених пунктів, їх привілеї, право на самоврядування і т.д., а вже із середини ХХ століття статути все активніше приймають у якості установчих

документів міжнародних організацій, транскордонних і прикордонних об'єднань, а також статuti поширюються у різних галузях права. Таким чином, зумовлена потреба з'ясування підходів до їх розуміння, сутнісні характеристики, критерії класифікації та особливості різного виду статутів, їх юридичної сили та визначення місця і ролі у правових системах і правовому порядку загалом.

Відповідність дисертаційної роботи сучасним вимогам науки і практики. Дисертаційне дослідження спрямоване на реалізацію Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016–2020 рр., затверджених Постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 р., Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», затвердженої Указом Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015, Плану законодавчого забезпечення реформи в Україні, схваленого Постановою Верховної Ради України від 4 червня 2015 р. №509-VIII.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Наукові положення, рекомендації та висновки, сформульовані в дослідженні, є аргументованими, містять самостійні напрацювання, критичний аналіз. Отримані теоретичні та практичні висновки стали результатом наукового пошуку, відповідно до поставленої мети і завдань дослідження.

Позитивно, що наукові пошуки авторки базуються на використанні значної джерельної бази, зверненні до наукових праць, нормативно-правових актів тощо. Опрацьовано вітчизняні і зарубіжні джерела, що дозволило авторці зробити обґрунтовані висновки щодо обґрунтування визнання статутів джерелом права у різних правових системах і правових сім'ях.

Використання дисертанткою широкого спектру сучасних наукових методів пізнання правових явищ (аналіз, синтез, дедукція, системний, історичний, діалектичний, герменевтичний, лінгвістичний, статистичний, структурно-логічний, формально-логічний, функціональний, порівняльно-

правовий та інші наукові методи), що сприяли забезпеченню всебічності, повноти об'єктивності дослідження та істинності одержаних результатів.

Вищезазначене, поряд з методологічною коректністю у визначенні об'єкту, предмету, мети й завдань даного дослідження, звісно, не могло не позначитися позитивно й на науковій новизні отриманих дисертанткою наукових результатів. Зміст дисертації Гусяк М.П відповідає обраній темі, характеризується логічністю та комплексністю. Матеріал дисертації авторкою викладено системно і доступно, послідовно, робота оформлена відповідно до встановлених вимог.

Достовірність і новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Достовірність і новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації не викликають сумнівів. Вони полягають, зокрема, у тому, що в дисертації розкрито соціально-правову природу статутів як джерела права, закономірності їх становлення і розвитку в різних правових системах і правових сім'ях з метою впорядкування системи джерел права та забезпечення їх ефективної реалізації.

З-поміж результатів дослідження дисертації, які, на наш погляд, містять елементи новизни та сприяють вирішенню ряду теоретичних і практичних проблем, належать, зокрема, такі положення:

- сформульовано положення про те, що статут, виходячи з реалій української правової дійсності, може розглядатися у вузькому значенні, а саме як джерело публічного та/або приватного права (у якості закону, підзаконного нормативно-правового акту, нормативно-правового договору тощо);

- запропоновано класифікувати такі види статутів: статути як акти міжнародного права, статути як акти національного права, статути як акти наднаціонального права; типові, модельні та індивідуальні статути; постійно діючі та тимчасові статути; статути як акти приватного права, статути як акти

публічного права, статути як акти змішаного (публічно-приватного) характеру тощо;

- виокремлено тенденції становлення і розвитку статутів як джерела права, на цій основі сформульовано пропозиції щодо вдосконалення механізму статутної правотворчості, зокрема, в частині визначення його основних принципів, сфер правового регулювання, суб'єктів правотворчості та процедур розмежування, а також щодо необхідності прийняття Закону України «Про нормативно-правові акти», внесення змін і доповнень до Закону України «Про міжнародні договори України» і т.д.;

- удосконалено розуміння англійського статутного права, твердження про статутне право США, розрізняючи вузький та широкий підходи;

- висновки про значення статутів у правовій системі Італії, з огляду їх визначення як правової основи італійського регіоналізму, регіоналізованої держави та регіональної ідентичності;

- підходи до трактування статутів як джерела міжнародного права, що поряд з іншими міжнародно-правовими договорами, становлять групу установчих міжнародно-правових актів, це переважно багатосторонні акти, організаційного та програмного характеру, мають обов'язкову юридичну силу для його сторін;

- положення про структуру статутної правотворчості, продемонстровано, що вона включає мету, суб'єктів, об'єкти, правову активність (дії), нормотворчу техніку, наслідки;

- характеристики статутів як джерел міжнародного права, положення про окремий тип джерел (категорію) правових актів, які є результатом взаємодії та взаємовпливу правових систем і правових сімей, конвергенції, запозичення і створення ефективних інструментів міжнародної співпраці у межах правового простору Ради Європи.

Робота містить й інші позитивні висновки, відображені в дисертації.

Практична значимість результатів дослідження. Висновки і рекомендації, обґрунтовані у роботі, можуть бути використані:

– науково-дослідній роботі – для подальших наукових розробок щодо дослідження статутів і статутного права в Україні, інших державах, сучасних міжнародних організаціях, неурядових організаціях, зокрема, прикордонних і транскордонних регіонах, юридичних осіб публічного і приватного права і т.д.;

– освітньому процесі – при викладанні навчальних дисциплін «Теорія держави та права», «Муніципальне право», «Правові системи сучасності», «Юридична деонтологія», «Юридична компаративістика», «Правозастосування», «Правознавство», «Порівняльне правознавство», «Поліцейська деонтологія», «Сучасні світові правові процеси», «Міжнародне право», «Міжнародне публічне право» та ін., а також під час розробки навчальних і навчально-методичних посібників, підручників тощо;

– правотворчості – для вдосконалення законодавства шляхом внесення змін і доповнень у національне законодавство, а саме до Законів України «Про міжнародні договори України», «Про Регламент Верховної Ради України», «Про Конституційний Суд України», «Про транскордонне співробітництво», «Про місцеве самоврядування», Положення про Міністерство юстиції України, Положення про Міністерство закордонних справ України, деяких інших, а також прийняття Закону України «Про нормативно-правові акти» тощо;

– правозастосуванні – для вдосконалення процедури реалізації різного виду статутів, здійснення повноважень відповідних органів державної влади та органів місцевого самоврядування України у даній сфері;

– правозахисній та правопросвітницькій роботі – для населення, юристів громадських організацій, тренерів, розробників тематичних лекцій, семінарів, інтерактивних занять з даної тематики.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, в опублікованих наукових працях.

Основні положення дисертаційного дослідження викладено авторкою у 11 публікаціях, з яких 2 статті у періодичних зарубіжних наукових виданнях (1 у державі, яка входить до Організації економічного співробітництва та розвитку і Європейського Союзу); чотирьох статтях у виданнях, які внесені до переліку наукових фахових видань України, 5 тезах доповідей на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, круглих столах і форумах.

Їх вивчення дозволяє дійти висновку про належну повноту викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, в опублікованих наукових працях.

Оцінка змісту дисертації. Структурно дисертація складається із анотації, вступу, трьох розділів, що поділяються на вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків.

У вступі розкрито стан розробленості досліджуваної наукової проблеми, та обґрунтовано вибір і актуальність обраної теми, визначено об'єкт і предмет, завдання, методологічну основу дослідження, розкрито наукову новизну отриманих результатів, їх практичне значення, наведено дані про впровадження та апробацію результатів дослідження, публікації за темою дисертації. Слід підкреслити, що вдало визначено мету роботи та відповідні завдання.

Логічними і закономірними є висновки до роботи, які відзначаються системним та узагальнюючим характером, послідовністю викладу і новаторським підходом.

Зауваження щодо змісту дисертації. Підкреслюючи в цілому високий науковий рівень виконаної роботи, водночас варто зупинитися на окремих положеннях і висновках дисертаційного дослідження Гусяк М.П., які відзначаються дискусійним характером або ж потребують додаткового наукового обґрунтування:

По-перше, безумовно, виходячи з теми дисертації, визначеної мети і завдань, предмета та об'єкта дослідження, фундаментальною категорією є

статут. Позитивно, що авторка проаналізувала й однорідні та взаємопов'язані правові явища, насамперед, статутне право, статутна правотворчість тощо. Тому важливо звернути увагу на їх сутність і зміст, місце і значення для сучасної правової системи України.

Загалом позитивно оцінюючи виокремлення багатоаспектності соціально-правової природи статутів, сформульоване визначення поняття статуту у широкому значенні та у вузькому значенні, проте не цілком зрозуміло які критерії для цього було взято за основу, і звісно, ставлення авторки до цього питання.

По-друге, охарактеризовано статутну форму публічно-правового регулювання в Україні; особистий статут юридичної особи приватного права, виходячи із звичаєвої практики, у встановленому порядку національним законодавством держави (заснування, реєстрації або функціонування), що має екстериторіальний характер; змішаний комплексний характер деяких статутів (територіальних громад, об'єднань співвласників багатоквартирних будинків і т.д.) Чи можна виокремити все ж таки домінуючу статутну форму правового регулювання в Україні та інших державах?

По-третє, звертаючи увагу на поліструктурність системи джерел права, стійкість та цілісність даного утворення забезпечує її внутрішня організація – структура, у роботі наводиться низка ознак структури сучасної системи джерел права. Під час публічного захисту доречно було б пояснити про наявність чи відсутність у чинних статутах таких ознак як інтегративність, динамічність, системність, цілісність.

По-четверте, потребують уточнення висновки про можливість запозичення позитивного досвіду ефективного статутного регулювання в Італії, визначення статутів у якості правової основи італійського регіоналізму, взаємодії з місцевими органами влади і державою, інструментів підтвердження автономності та самостійності з визначеного кола питань областей (регіонів), регіональної ідентичності. Які ризики і переваги можливі із використанням певних усталених традицій прийняття та

реалізації статутів в англійському праві, французькому та німецькому праві тощо?

По-н'яте, необхідно акцентувати на дослідженні специфіки статутів як джерел права в унітарній та федеративній державах, у різних типах правових сімей, з урахуванням національних та інших особливостей, взаємодії і взаємовпливів правових систем окремих держав, правових систем міжнародних організацій.

Дисертантка виокремлює таку специфіку, але варто уточнити і про стан імплементації міжнародно-правових зобов'язань України за статутами (різновидом міжнародних договорів) як джерелом міжнародного права, а відповідно до ст. 9 Конституції України чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Також за ст. 124 Основного Закону Україна може визнати юрисдикцію Міжнародного кримінального суду на умовах, визначених Римським статутом Міжнародного кримінального суду. Чи досліджувались особливості даного акту та відповідна практика імплементації зобов'язань України.

Наведені зауваження не мають принципового характеру, не знижують високу позитивну оцінку роботи, сприяють науковій дискусії та уточненню деяких положень, висновків і пропозицій.

Дотримання академічної доброчесності. Дисертація «Статути як джерело права: порівняльно-правове дослідження» містить результати власних досліджень автора. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело, що свідчить про дотримання вимог норм законодавства України про авторське право.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам. Представлена робота є ґрунтовним науковим дослідженням, яким розв'язується конкретне наукове завдання, що має істотне значення для теорії держави і права, історії держави і права, конституційного права, міжнародного права, юридичної науки в цілому. Актуальність дисертації

обумовлюється відсутністю системних наукових досліджень зазначеного кола питань, які б відповідали потребам сьогодення, враховували тенденції розвитку світової правової думки, а також проблеми законодавчого регулювання і реалізації євроінтеграційного курсу України, імплементації міжнародно-правових зобов'язань у національне законодавство України. Вищевикладене загострює не тільки науковий, але й практичний інтерес до проблем, пов'язаних із заявленою проблематикою, а також конкретними напрямками і шляхами її вирішення. Сформульовані висновки та пропозиції, є обґрунтованими, характеризуються науковою новизною.

Загалом дисертаційне дослідження на тему: «Статути як джерело права: порівняльно-правове дослідження» відповідає вимогам, встановленим Порядком проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167, а його авторка Гусяк Марія Павлівна у результаті публічного захисту заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – право.

Офіційний опонент:

доктор філософських наук,

кандидат юридичних наук,

професор, Заслужений юрист України,

декан юридичного факультету

Київського університету

туризму, економіки і права

Олена ФАТХУТДИНОВА

